

MOLIYAVIY TERMINLARNING SHAKLLANISHI VA QO'LLANILISHI

Xoliyarova Muxlisabonu Abduraxmonovna
3-bosqich talabasi

Email: muxlisabonuxoliyarova@gmail.com

Ungboyeva Sevinch Kamoliddinova
1-bosqich talabasi

Ziyoyeva Nozima Isroil qizi
1-bosqich talabasi

Email: ziyoyeviskandar.98@gmail.com

Haydarov Azizbek Botir o'g'li
1-bosqich talabasi

Email: haydarovazizbek1105@gmail.com

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
“Tadbirkorlik va boshqaruv” fakulteti talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimizda chet tillarini o`rganishga bo`lgan e`tibor, iqtisodiy munosabatlarda chet tillarini bilishning zaruriyligi, iqtisodiy neologizmlarning qay tarzda qo`llanilishi haqida yoritilgan.

Kalit so`zlar: XXI asr, diplomatik iqtisodiy munosabatlar, termin, neologizmlar.

Abstract: This article focuses on the study of foreign languages in our country, the need to know foreign languages in economic relations, how to use economic neologisms.

Keywords: XXI century, diplomatic economic relations, terms, neologisms.

Аннотация. Данная статья посвящена изучению иностранных языков в нашей стране, необходимости знания иностранных языков в экономических отношениях, использованию экономических неологизмов.

Ключевые слова: XXI век, дипломатические экономические отношения, термины, неологизмы.

Bugungi kunda butun dunyoda fan-texnika rivojlanayotgan bir davrda albatta xorijiy tillarni o`rganishga bo`lgan e`tibor kundan kun ortmoqda. “ O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tartiblari to'g'risida ” O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bunga yaqqol misoldir. Hozirda chet tillarini bilish nafaqat filologlar uchun, balki barcha soha vakillari uchun juda ham zarur bo`lib kelmoqda. Qaysi sohada ish yurituvchi bo`lsangiz ham , albatta , aynan XXI asrda kamida 2-3tacha xorijiy tillarni bilish zamon talabi bo`lib kelmoqda.

Hozirgi O'zbekistonda ona tili bilan birga ingliz va rus tillarini bilish mutaxassislik sohasida katta yordam beradi va sohadagi yutuqlarni o'rganishni kengaytiradi. Ayniqsa, ba'zi bir holatlarda ya'ni bir davlat boshqa davlat bilan iqtisodiy shartnoma imzolayotganda yoki turli xil diplomatik munosabatlar, xalqaro aloqalarni o'rnatish paytida xorijiy tillarni biladigan soha vakillariga zarurat tug'iladi. Iqtisodiyot terminlarining o'zbek tilida qo'llanilishida quyidagi holatlarni kuzatish mumkin:

1. Ko'plab terminlar tilimiz imkoniyatlari asosida o'zbekchalashtirilgan. Bunda bir guruh terminlar o'zbek tilidagi tayyor muqobillari bilan berilmoqda, ma'lum qismi esa tarjima qilinib ishlatilmoqda, bir qismi esa o'zbek tili qonun-qoidalari asosida yasalmoqda. Masalan: auktsion-kimoshdi, makler-dallol, kommersant-tijoratchi, komissionie voznagrajdeniya-vositachilik haqi, ekonomika-iqtisodiyot, chek na predyavitelya-oq chek, shaxssiz chek, aktsioner-aktsiyador, biznesmen-bizneschi va hokazolar.

2. Yana bir usul dunyoning ko'pchilik mamlakatlarida ishlatilib kelinayotgan baynalmilal terminlarning o'zbek tiliga ham o'z holicha o'zlashtirilishidir. Bu o'rinda shuni ta'kidlamok zarurki, yangidan kirib kelayotgan terminlarning hammasiga ham o'zbekcha muqobilini topish qiyin. Shuning uchun ularning asosiy qismi dunyoning ko'pchilik mamlakatlari tillarida bir shaklda o'z asl holicha ishlatiladi va bu qo'llanish dunyo bizneschilari axborot almashinuvi uchun qulay. Masalan: korrupsiya, kredit ,eksport , grant ,auditor, avizo, valyuta, lizing, menejer, litsenziya , biznesmen,norezident. Quyida iqtisodiyot sohasida keng ishlatiladigan bir nechta terminlarni keltiramiz. Ularning ba'zilari o'zbekcha so'zlar bo'lsa, ba'zilari esa boshqa tillardan bevosita kirib kelib tilimizda qo'llanilmoqda.

AUKSION - (lat.auction) - "kimoshdi" savdosi, ochiq savdo qilish. Bu savdo xizmati mahsulotni eng yuqori narxga ko'targan xaridor sotib oladi.

BANK - yuridik va jismoniy shaxslarning vaqtiga qarab pul mablag'larini bir davolash yig'uvchi va uzluksiz aylanib turushini ta'minlovchi, korxonalariga va umuman pulga tekshirishga kredit, suda qilingan, tomonlar ishlash to'lovi va boshqa hisob-kitob ishlarida vositachilik qilib turuvchi, oltin vachet el valyutasi bilan bog'liq operatsiyalarni bajaruvchi kredit-moliya muassasi. B. pul qo'yuvchilarga ma'lumot foizini to'lash, qarz olganlardan davomiy foiz stavkasini undiradi va ana shu foizlar bo'yicha farq qiladigan bank foydasi mavjud.

Inkasso (ital. incasso) — xaridor hisobvarag'idan pul summasini olib, sotuvchi ixtiyoriga o'tkazish bo'yicha bank operatsiyalari. Mijozga xizmat ko'rsatish hisob-kitob hujjatlari asosida va xaridorning o'z topshirig'i bilan amalga oshiriladi ¹.

Inkassatsiya – tijorat banklari tomonidan mijozlarni naqd pulga bo'lgan talabini qondirish uchun naqd pul berish va naqd pul tushumiga ega bo'lgan korxonalar va

¹ O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil

tashkilotlarning naqd pul tushumlarini qabul qilish (inkassatsiya) bilan bog'liq pul oqimi.

Innovatsiya - iqtisodiyotning texnika va texnologiyalar yangi avlodini yaratishni ta'minlaydigan bo'lagiga mablag'larni kiritish ².

Internet-banking - mijozga internet orqali masofaviy xizmat ko'rsatish. Qoidaga ko'ra, mijoz bank filialida foydalanishi mumkin bo'lgan bank xizmatlaridan internet orqali ham foydalanishi mumkin, jumladan, hisobvaraqlari bo'yicha ko'chirmalar, omonat hisobvaragi ochish, filiallararo va banklararo pul o'tkazmalarini amalga oshirish va h.k.

Investor - foyda olish maqsadida investisiya faoliyati ob'ektlariga o'zining mablag'larini va (yoki) qarz mablag'larini yoxud jalb qilingan boshqa investisiya resurslarini investisiya qilishni amalga oshiruvchi investisiya faoliyati subyekti ³.

Ipoteka - garovga oluvchi kreditorning egaligiga o'tkazilmaydigan ko'chmas mulk (asosan, yer, bino-inshootlar) garov turi ⁴.

Kobeyjing karta - ikkita to'lov tizimining qo'shma kartasi.

Konsalting - xo'jalik yurituvchi subyektlarga ekspert, texnik va iqtisodiy faoliyat sohasida maslahat berish faoliyatidir. Konsalting tashkilotlari hududiy, sohaviy va boshqa prinsiplarga oid mutaxassislariga ega bo'lishi mumkin.

Konvertatsiya - valyuta bozorida xorijiy valyutani xarid qilish va sotish operatsiyalari ⁵.

Korporativ moliya (tashkilot moliyasi) - tashkilot faoliyatini moliyaviy ta'minlash uchun xizmat qiladi ⁶.

Korrespondent hisobvaraqa - Markaziy bank bo'linmalarida kredit tashkilotlarining ochilgan hisobvaraqlari ⁷.

Kotirovka - milliy valyutaning xorijiy valyutaga nisbatan tez o'zgaruvchan narxi ⁸.

Kredit - qaytarishlilik sharti bilan (foiz to'lovlari bilan birgalikda) mahsulot yoki pul ko'rinishidagi qarz/ssuda; qarzdor va kreditor o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni belgilaydi ⁹.

² Qonunlar: O'zR 09.12.2014 y. O'RQ-380-son «Investitsiya faoliyati to'g'risida»gi Qonuni, 4-modda

³ Qonunlar: O'zR 25.12.2019 y. O'RQ-598-son «Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida»gi Qonuni, 3-modda

⁴ Qonunlar: O'zR 04.10.2006 y. O'RQ-58-son "Ipoteka to'g'risida»gi Qonuni

⁵ Qonunlar: O'zR VM 10.07.2001 y. 294-son "Birjadan tashqari valyuta bozori faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida", 1 bo'lim

⁶ Qonunlar: Кодекс этики профессиональных бухгалтеров (Принят Советом Национальной Ассоциации бухгалтеров и аудиторов 19 марта 2010 года), п.290.204

⁷ Qonunlar: O'zbekiston Respublikasi Tijorat banklarida buxgalteriya hisobi hisobvaraqlari rejasi (AV 13.08.2004 y., 773-17-son) 2-bob

⁸ Qonunlar: Birja kotirovkalari (kimoshdi savdolari) o'rtacha narxlarini belgilash tartibi to'g'risidagi Nizom (AV 14.10.2009 y. 2017-son)

⁹ Qonunlar: O'zR Fuqarolik kodeksi, 2-paragraf

Kross-kurs - bir valyutaning ikkinchi valyutaga bo'lgan kursi orqali uchinchi valyutaning kursini aniqlash natijasi ¹⁰.

Kvitsaniya - pul mablag'lari, hujjatlar va boshqa qimmatliklarni bank kassasiga qabul qilinganligi to'g'risidagi yozma hujjat¹¹.

Libor - London banklararo kredit bozorida taqdim etilgan qisqa muddatli kreditlar (3-6 oy muddatga) uchun mo'ljallangan foiz stavkasi. Jahon moliya bozorida qisqa muddatli foiz stavkalari uchun mezon sifatida xizmat qilib, LIBOR yirik xalqaro moliya tashkilotlari tomonidan ajratilgan ta'minlanmagan kreditlar uchun o'rtacha stavka sifatida olinadi.

Lisenziya - lisenziyalovchi organ tomonidan yuridik yoki jismoniy shaxsga berilgan, lisenziya talablari va shartlariga so'zsiz rioya etilgani holda faoliyatning lisenziyalanayotgan turini amalga oshirish uchun ruxsatnoma (huquq) ¹².

Lizing (moliyaviy ijara) - moliyaviy ijaraning alohida turi bo'lib, unda lizing beruvchi (birinchi taraf) lizing oluvchining (ikkinchi taraf) topshirig'iga binoan sotuvchidan (uchinchi taraf) lizing shartnomasida shartlashilgan mol-mulkni (lizing ob'ektini) mulk qilib oladi va uni lizing oluvchiga shu shartnomada belgilangan shartlarda haq evaziga egalik qilish va foydalanish uchun o'n ikki oydan ortiq muddatga beradi.

Xulosa o'rnida shuni aytib o'tishim mumkinki, Mamlakatimizda bozor iqtisodiyoti mexanizmlarining takomillashuvi natijasida xususiy mulkchilikning barcha shakllari rivojlanib, tadbirkorlik faoliyatiga keng yo'l ochilmoqda, natjada chet davlatlar bilan oldi-sotdi ya'ni export-import ishlari amalga oshirilmoqda bu borada esa chet tilini bilish juda muhim, xususan iqtisodiy neologizmlarni tushunish har birimizga kerak. Bu borada Respublikamizning birinchi Prezidenti I.A.Karimovning nutqini esga olaylik: "Mamlakatimiz ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishga jahon andozalari darajasi bilim olgan zakovatli, har tomonlama barkamol, dunyoqarashi keng milliy kadrlarni tayyorlashda chet tilining xizmati katta".

Ma'lumki har qanday jamiyatda iqtisodiyot muhim rol o'ynaydi. Shu sababli iqtisodiyotga tegishli so'z va terminlar aniq, lo'nda va mantiqan asoslangan bo'lmog'i lozim. Fan va texnikaning shiddat bilan rivojlanishi iqtisodiyot sohasiga ham o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmaydi, buning natijasida yana bir qancha iqtisodiyot sohasida yangi neologizmlarni yuzaga kelishiga olib keladi .

¹⁰ Qonunlar: O'zbekiston Respublikasi banklari tomonidan valyutaviy svop operatsiyalari amalga oshirish tartibi to'g'risida Nizom, 1-ilova, 1-band

¹¹ Qonunlar: Tijorat banklarida kassa ishini tashkil etish naqd pul va boshqa qimmatliklarni inkassatsiya qilishga doir Yo'riqnomasi, (AV 23.01.2019 y., 3028-1-son) 2-ilova

¹² Qonunlar: O'zR 25.05.2000 y.71-II-son "Faoliyatning ayrim turlarini litsenziyalash to'g'risida"gi qonuni, 1-bo'lim, 3-modda

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Qonunlar: O'zR Prezidentining 08.01.2019 y . PF-5614-sonli , Iqtisodiyotni yanada rivojlantirish va iqtisodiy siyosat samaradorligini oshirishni qo'shimcha chora tadbirlari to'g'risidagi farmoni.
2. Qonunlar: Tijorat banklari tomonidan bank karatalarini chiqarish va ularni O'zbekiston Respublikasida muomalada bo'lish tartibi to'g'risidagi Nizom (AV 30.04.2004y. 1344-son
3. Qonunlar: O'zR VMning 02.06.2016 y. 185-sonli "elektron tijoratda bitimlarni amalga oshirish tartibini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori,
4. Qonunlar: O'zbekiston Respublikasi banklarida deposit operatsiyalarini amalga oshirish tartibi to'g'risidagi yo'riqnoma (AV 26.08.2015y. 2711-son), 1-bob
5. Qonunlar: O'zR 01.11.2019 y. O'RQ-578-son «To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida»gi Qonuni,
6. Qonunlar: O'zR 11.12.2003y . 562-II-sonli "Elektron raqamli imzo to'g'risida"gi Qonuni,
7. Qonunlar: O'zR VMning 02.06.2016 y. 185-sonli "Elektron tijoratda bitimlarni amalga oshirish tartibini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori,
8. Qonunlar: O'zR MBning 19.02.2001 y., 1010-sonli "O'zbekiston Respublikasi banklari o'rtasida elektron to'lovlar tizimi bo'yicha hisob-kitoblar yuritish to'g'risidagi Nizomni tasdiqlash haqida"gi qarori ,